

L'Ateneu Colón, cent deu anys de ballaruga

L'Ateneu Colón va néixer l'any 1889 com una agrupació d'amics que es trobaven per passar els diumenges i que decidiren fundar una societat. El costum d'aquells temps era anar-se'n al cafè i, en canvi, van fundar una societat en la qual hi podien participar amb les seves mullers i es podien divertir tot ballant.

La primera acta de constitució deia el següent: «En el pueblo de San Martín de Provençals, a veinte y ocho de septiembre de 1889, reunidos varios vecinos de esta localidad, en el piso del "Café Colón" sito en la carretera de Mataró número 258, y presidido por los señores de la Comisión Organizadora para un Casino, don Vicente Caballería, Juan Vila, Franquilino Carpentier, Pedro Caluet, José Soler, Jaime Martínez, Francisco Castells, nombrados en reunión general celebrada el 29 de agosto último, se da lectura a los cincuenta y seis artículos del Reglamento que ha de regir para el denominado Casino Colón que tratamos de establecer en el local que nos encontramos, los que fueron aprobados por unanimidad. Y firmó el secretario, José Rodríguez».¹

Així, aquell grup d'amics va fer immediatament uns estatuts, d'acord amb la llei d'associacions aprovada l'any 1887. El 7 d'octubre de 1889 es va celebrar la primera reunió de junta, i el primer president en fou Josep Miró. Com a dada curiosa, un dels acords que va adoptar la Junta va ser emetre cent bons de cinc pessetes per comprar cadires. El novembre del mateix any es va intentar formar una massa coral, per la qual cosa es va contractar un director i un pianista, però la idea, a causa de circumstàncies diverses, es va quedar només en projecte. La primera comissió de ball es va formar el desembre d'aquell primer any de vida de l'entitat i, l'any 1890, va organitzar set balls de Carnaval.

Un altre dels acords que va adoptar la Junta va ser l'adquisició d'una corona de llorer artificial que, en cas de

El president de l'Ateneu Colón davant de la placa de desgreuge al bisbe Manuel Irurita, 1994 (AHPN)

defunció d'un soci, acompanyava el fèretre fins al cementiri. Després, es tornava a recollir i es guardava a l'entitat a l'espera d'una defunció d'un altre soci.

El teatre també va començar a tenir vida a l'entitat. El febrer de 1890 es va crear la secció de teatre, i, el 9 de novembre, es va donar el càrrec de director del quadre escènic a Jaume Torrabadella. Les primeres obres que es van representar foren *La esposa del vengador* i *La teta gallinaire*.

Havent dimitit el primer president el 13 de juny de 1890, va prendre possessió del càrrec l'industrial Marcel·lí Vilarasau. Va ser aleshores quan es van aprovar els primers estatuts legalitzats pel Govern Civil.

Canvis de nom

L'any 1903, l'Ateneu Colón va canviar de nom, arran dels problemes econòmics i de les vagues de treballadors que van afectar la majoria dels socis que, com que no cobraven, no podien pagar les quotes. Aquesta situació es va tornar a produir durant les vagues dels anys vint. L'entitat adopta el nom de La Provençal i passa a la part alta de l'edifici, on ha arribat fins als nostres dies. En aquell lloc es va instal·lar el primer parquet de la pista de ball, on hi cabien 430 cadires de boga i que van costar 700 pessetes. El 18 de juliol de 1907 es va celebrar una reunió general extraordinària, formada per 135 socis, que demanaren que es liquidés la deficitària societat La Provençal i es fundés una nova entitat amb el nom Centre Nacionalista Republicà. Malgrat l'oposició del seu president Francisco Julià, es va constituir aquesta nova entitat i es va dissoldre La Provençal.

El Centre Nacionalista Republicà va tenir bona acollida per part dels socis, que van augmentar en nombre. La seva activitat va durar fins al dia 12 d'octubre de 1912, quan es va transformar al cap d'un mes, i per sempre, en Ateneu Colón.

A part del ball, la secció de teatre va tenir una gran activitat. El dia 30 de maig de 1920 es va estrenar l'obra d'Àngel Guimerà *L'ànima es meva*, drama social d'aquell temps. A la representació, els preus de les localitats de la qual anaven de les 0,35 pessetes a les 1,50 pessetes, hi va assistir el mateix autor.

Per l'escenari de l'Ateneu Colón han passat companyies tan famoses com les dels teatres Novetats i Romea, i artistes com ara Enric Borràs, Assumpció Casals, Alejandro Nolla, Emília Baró, Jaume Borràs, Margarita Xirgu, Maria Morera i Maria Vila, entre altres. De la secció teatral van sorgir figures com ara Mercedes Barranco, Encarna Sánchez, Maria del Roser

L'Ateneu Colón cap als anys setanta. La imatge ha canviat poc

Serra, Mercè Oltra, la cantant lírica Mercè Brugués... Durant els anys seixanta es van representar, entre altres, les obres de teatre següents: *El diari de Ana Frank*, *La filla del carmesí*, *Panorama desde el puente* i *El comprador de horas*.

Pel que fa a la secció de ball, en la seva sala d'espectacles han actuat figures com, per exemple, Ramon Calduch, José Guardiola, Víctor Balaguer, Duo Dinámico, Salomé, etc., i, en aquesta sala, l'Orquestra Maravella, sota la direcció del mestre Luis Ferrer, va fer la seva presentació a Barcelona.

En un acte de l'entitat dels anys vint, es pot llegir que es va contractar una banda que va actuar durant sis balls de carnaval per la «fabulosa» quantitat de 139 pessetes, si bé hem de tenir en compte que en aquelles dates, per solament 10 pessetes, un soci tenia entrada lliure, amb un acompanyant, a tots actes de la Festa Major. Abans del 1925 existia el costum que els «cavallers» portessin un mocador de seda a la mà per evitar, d'aquesta manera, que en suar mentre ballaven embrutessin el vestit de la «senyoreta». El ball ha estat una de les

activitats que han donat més vida a l'entitat. Gràcies a les sessions de ball, es van poder aconseguir finalitats de caire cultural, recreatiu i social, com ara una mútua per als socis.²

L'any 1932, l'entitat, que va redactar uns segons estatuts, va intentar fer sessions de cinema, però l'empresa del cinema Ideal, per evitar la competència, va fer un tracte amb l'Ateneu Colón, segons el qual es comprometia a pagar-li 40 pessetes mensuals per compensar els beneficis que hauria pogut obtenir amb les projeccions. Poc temps després, l'empresa del cinema Ideal va acordar suprimir aquesta subvenció, cosa que va produir un seriós trastorn econòmic a l'entitat i, fins i tot, es va arribar a témer-se'n la continuïtat.

El judici del bisbe Irurita

La vida de l'entitat va ser molt activa des dels començaments fins a la Guerra Civil. Aleshores la societat fou ocupada per unes patrulles de control de la FAI que, el desembre de 1936, hi van jutjar i condemnar a mort el bisbe Manuel Irurita. Una placa com-

morativa col·locada el 1942 a la sala de juntes ho ha recordat al llarg del temps. El 1937, la Junta directiva de l'entitat va recuperar el govern, per intercessió de la Generalitat.

Quan el 1964 es va commemorar el setanta-cinquè aniversari de l'entitat, el soci Joan Pujol i Pujol, escriptor i poeta, va fer un petit cant d'exaltació, acompanyat de música. Entre les estrofes destaquen les següents:³

Ateneu Colón, entitat senyera,
casal de pau i d'amor,
que és festa i cant de primavera
que portem dins del cor.
Els meus avis ja hi ballaven,
fa setanta-cinc anys d'això.
Els meus pares s'hi casaren,
i ara em toca ballar-hi jo.

L'any 1967 es van redactar uns nous estatuts. De sempre, la funció de la societat ha estat cultural i recreativa. Els anys seixanta tenia una junta formada per onze persones: president i vicepresident, secretari i vicesecretari, caixer, comptable i cinc vocals. Eren elegits per un mandat de dos anys i hi havia una renovació de càrrecs per meitat cada any.

Repartiment de premis a la Virtut,
el 21 de setembre de 1943
(BRANGULI)

Representació de *L'Hostal de la Glòria*, de Josep Maria de Sagarra, cap al 1950
(DONACIÓ AMADEU PUCHAL)

L'assemblea presentava ternes per als que plegaven; la Junta també en presentava i, normalment, es decidia per votació. Les activitats que ha dut a terme l'entitat han estat de sempre les mateixes: ball, teatre, concursos, conferències, escacs —sobretot—, ping-pong i excursionisme. Ha estat una societat essencialment apolítica, de base popular, representativa de la classe mitjana-obrera. A finals dels anys cinquanta i principis dels seixanta, l'Ateneu Colón va publicar un *Boletín Informativo* de la vida de relació sociocultural.

L'afer del magnetòfon

El novembre de l'any 1969, l'Ateneu Colón va acollir un grup de persones —primerament denominats Grup Fòrum i posteriorment inclosos com a Secció de Cultura de l'entitat— que havia iniciat una sèrie de cine fòrum, sessions de jazz i teatre independent, recorreguts pel barri amb «la Catalana»... Aquest grup tan actiu va durar fins al novembre de 1972, quan la Junta directiva va decidir suspendre les activitats de la seva Secció de Cultura. Per suspendre-les, la Junta va

al·legar que havia sabut que a la secció es manifestaven opinions poc favorables a ells. Igualment, es va convidar els membres de la secció a donar-se de baixa, cosa que no acceptaren. Ans al contrari, demanaren que es reconsiderés la seva situació, sense aconseguir, però, res en concret.

La Secció de Cultura es va assabentar que el president d'aleshores, Jaume Salomonovich, havia fet posar un magnetòfon en el calaix de la taula on es trobaven per espiar el que deien. La polèmica va esclatar als diaris per decisió dels suspesos, que arribaren a demanar, àdhuc notarialment, que la Junta celebrés assemblea ordinària dins del termini fixat pels estatuts, donés per admesa una candidatura dels suspesos a la renovació de la meitat de la Junta i els proporcionés la llista de socis per poder enviar propaganda electoral.

El 28 de març de 1973 es va celebrar l'assemblea general ordinària. En el tercer punt de l'ordre del dia, els suspesos no estigueren conformes amb el fet que fossin només dos els càrrecs a renovar. Segons la Junta, com que l'any anterior entre baixes voluntàries i reeleccions s'havien nomenat nou càrrecs dels onze que la formaven, i deia un dels articles dels estatuts que s'havien de complir dos anys en el càrrec, només eren dues les places a renovar. Segons els suspesos, que esmentaren un altre article dels mateixos estatuts, la Junta havia de renovar-se per meitat cada any.

Després d'una polèmica, la Junta va acceptar la candidatura proposada per un antic president i rebutjà la dels suspesos per no haver estat consultats els membres de la Junta que seguien. Va guanyar l'única candidatura admesa, amb una votació de seixanta-tres vots a favor i vint-i-tres en contra dels socis assistents.

Després es va posar sobre la taula l'assumpte del magnetòfon, que el president va negar que existís, com

L'Ateneu Colón celebrava els setanta-cinc anys el 1964, quan n'era president el senyor Bona (al centre). Va acollir una exposició sobre Apel·les Mestres (NICOLÁS G.)

també que s'haguessin gravat converses, i es va tractar el tema de l'expulsió dels suspesos, qüestió que no va prosperar. No es va canviar la Junta, però tampoc no es va expulsar els suspesos.⁴

Aquest afer s'emmarca dins del context del franquisme, en què la impossibilitat de la lliure associació va reduir el marge d'actuació en l'àmbit públic. Moltes iniciatives socials i culturals van haver d'aixoplugar-se en institucions ja existents. El cas de l'Ateneu Colón és un exemple, si es vol anecdòtic, de la configuració d'unes voluntats que, a través de la cultura, volien canviar les estructures polítiques vers una democratització de la vida política, econòmica, social i cultural. En el fons hi havia una lluita entre dues generacions per controlar una institució, amb actituds obertament contraposades i amb projectes polítics radicalment oposats, que indiquen en quin moment es trobava el combat larvat contra el franquisme.⁵

La majoria, homes

L'entitat tenia l'any 1976 uns trescents vint-i-cinc socis, dels quals el 80 % eren homes, amb edats que oscil·laven els quaranta anys. De totes maneres, n'hi havia que excedien en molt aquesta edat. Hi havia també un grup molt jove. En canvi, la mitjana d'edat de la representació femenina rondava els vint anys. Si ens atenim a l'estatus social del soci, hi havia un fort predomini de la classe mitjana i un contingent important de classe obrera. Antigament, els obrers havien estat el sector més predominant.

Els butlletins informatius per als socis es van acabar per una manca efectiva de persones i de diners per continuar. Des de llavors, només s'han editat unes circulars ocasionals i programes de festa major.

L'any 1976, un estudi sociològic publicat a la revista pobleovina *Quatre*

Cantons reflectia la situació de l'entitat en els termes següents: «En aquests moments, hi ha una imatge molt deteriorada de la societat. Ha estat de sempre el ball l'activitat més freqüentada. Es pot dir que, de vida de societat, no n'hi ha actualment, puix que fins i tot han acabat arrendant la sala de ball. Quan es fa una convocatòria, el soci respon molt malament. Es dona també la manca d'interès de la gent, ja que és difícil fer alguna cosa que no puguin trobar fora i, a més a més, avui la gent es desplaça amb molta facilitat. Aquesta és una interpretació explicativa de l'atonía en què es troba la societat en aquests moments.»⁶

Els últims vint anys

Els últims vint anys, segons explica l'actual president, Antoni Ferrando, han estat de gran lluita per mantenir activa aquesta institució centenària. Els escacs han estat l'activitat que ha donat més satisfacció, ja que han participat en diferents competicions i hi han obtingut diversos guardons. També el ball, que ha estat una constant al llarg de la vida de l'entitat, és una activitat amb dinamisme, especialment per a la tercera edat. El teatre no ha tingut la mateixa sort, i ha deixat de tenir secció des de fa gairebé deu anys. Actualment, l'entitat té uns noranta socis, majoritàriament gent gran. Un terç és gent jove que està integrada bàsicament a la secció

d'escacs.

Amenaçada de mort per l'obertura del carrer de la Llacuna, la vida de l'Ateneu Colón es va esllanguint, malgrat l'esforç que porta a terme el president Ferrando, que busca per part de l'Ajuntament uns nous locals a canvi dels que estan pendents d'enderroc, i que han aixoplugat una entitat centenària que ha fet la competència, amb la sala de ball, a la Pau i Justícia i al Casino de l'Aliança i, amb el teatre, al Centre Moral i Cultural.

JORDI MONTANER | MONTEJANO

NOTES

1. PLANA RUBIÓ, José. *Historial del Ateneu Colón en su LXXV aniversario (1889-1964)*. Barcelona: Gráficas Beltrán, 1966.
2. *Quatre Cantons*, número 32 (octubre de 1964).
3. *Quatre Cantons*, número 45 (abril de 1965).
4. *Quatre Cantons*, número 90 (abril de 1973).
5. MOLNER CLOSAS, E. «*La crisis del Ateneu Colón del barrio del Poblenou en Barcelona (1972-1973)*». [Inèdit]
6. *Quatre Cantons*, número 127 (maig de 1976).